

**ІМЕННИКИ ТА ВІДІМЕННИКОВІ ПРИСЛІВНИКИ
З КІЛЬКІСНИМ ЗНАЧЕННЯМ У ВОЄННІЙ ПОЕЗІЇ:
СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ
ПОЕТИЧНОГО ДИСКУРСУ**

Ірина Джочка, Тетяна Слободян

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника;

вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, 76015, Україна;

e-mail: iryna.dzhochka@cnu.edu.ua, tetiana.slobodian.21@pnu.edu.ua

У статті здійснено комплексний аналіз семантико-прагматичних особливостей іменників та відіменникових прислівників із кількісним значенням у поетичному дискурсі Богдана Томенчука («Вишійте, мамо, бронезилет»), Ольги Слоньовської («У камуфляжі й бронезилеті»), Ольги Деркачової («Сповідь на вервиці») та Антологій мережесих поезій («Слово, загартоване війною»), що відображають актуальні тенденції комунікативної лінгвістики в українському мовознавстві. Показано, що такі іменники і прислівники виконують не лише номінативну функцію, а й стають засобами інтенсифікації емоційного впливу, формування аксіологічних оцінок та підсилення комунікативного ефекту поетичного тексту. Проаналізовано та поділено аналізовані лексеми на кілька семантичних груп: ті, які позначають сукупність людей («легіон», «когорта», «рота»), вказують на послідовність розташованих один за одним предметів («рядами», «колонами», «низка»), типово називають сукупність тварин («згряя», «рій», «стадо»), конкретні предмети як одиниці виміру («відрами», «бочками», «цистернами», «горнятко», «келих»), назви водних просторів («океан», «море», «калюжа») та частини від цілого («кавалок», «шматочок», «дещиця»). Кожне з цих найменувань виступає інструментом мовної конкретизації війни, завдяки чому масштабні трагедії набувають відчутної образності. Виявлено, що автори трансформують первинні значення слів у маркери масштабності, дегуманізації та трагізму воєнних подій, створюючи семантичні контрасти, релігійні конотації тощо. Тому квантитативні іменники і прислівники стають важливим засобом поетичної типізації воєнних реалій, адже дозволяють осмислити масовість трагедії через конкретні мовні образи, поєднують у собі буденність і сакральність, підкреслюючи цим не лише тілесний, але й духовний вимір руйнації, забезпечують формування семантичних контрастів, засвідчують особливості індивідуально-авторського стилю та формування ідіостилу поета. Лексеми з квантитативною семантикою у воєнній поезії функціонують як засоби ху-

дожнього впливу, що передають руйнування війною звичного життя, втрату індивідуальності, моральний та емоційний тиск на свідомість реципієнта. Дослідження засвідчує ефективність комунікативного підходу до аналізу художнього тексту, інтеграцію номінативних, емоційно-оцінних та аксіологічних функцій і підтверджує значення таких мовних одиниць у формуванні цілісного поетичного образу війни та її абсурдності.

Ключові слова: іменник, прислівник, кількісне значення, комунікативна лінгвістика, поетичний дискурс, прагматика.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З кінця ХХ та початку ХХІ століття мовознавці все більше уваги приділяють порівняно новому напрямку у сфері лінгвістичних досліджень – комунікативній лінгвістиці. Науковців цікавить не лише вивчення структури мови, але і її функціонування в момент реального комунікативного акту. Учені аналізують увесь процес мовленнєвої діяльності мовця: від створення ним повідомлення до визначення його прагматичного потенціалу та аксіологічного значення для адресата. Частково питання комунікативної лінгвістики у своїх дослідженнях розглядають різні науковці, зокрема М. Кочерган [5] та М. Пентилюк [7], проте вперше в українському мовознавстві цю сферу досліджень систематизував Ф. Бацевич у підручнику «Основи комунікативної лінгвістики», у якому наголошує, що комунікативна лінгвістика має тісні зв'язки з функціональною лінгвістикою, психолінгвістикою, соціолінгвістикою, прагмалінгвістикою тощо [1]. Інтеграцію цих напрямів дослідження повною мірою експлікує поетичний текст, адже він є особливим видом комунікативного акту, у якому мовець здійснює цілеспрямований вплив на адресата (читача) за допомогою художньо зумовлених мовних засобів.

Постановка проблеми. Числівник належить до закритої лексичної системи та характеризується обмеженою семантикою, а іменники та прислівники із квантитативним значенням утворюють більш відкрите та варіативне поле, у якому поєднуються власне номінативні та оцінно-експресивні функції. Попри це, їхній комунікативний потенціал, особливо в площині поетичного дискурсу, досі не був предметом системного вивчення. Саме в комунікативній парадигмі такі найменування виявляють себе як засоби інтенсифікації емоційного впливу та маркери аксіологічних смислів, що й зумовлює **актуальність дослідження**. Зазначені іменники вже були об'єктом дослідження в українському мовознавстві, однак у лексико-семантичному та синтаксичному аспектах [3]. Щодо частини мовного статусу лексем *зр'яями, табунами, колонами* тощо, ужитих у придієслівній позиції, у сучасній граматиці нема єдиного погляду. Як іменники, що виражають сукупну розподільність, визначає такі одиниці М. Плющ. Водночас учена зауважує, що форма множини оруд-

ного відмінка зазначених слів виражає «оформлення, спосіб перебування (формування, групування) істот, що виявляється у процесі дії або є її наслідком, поєднує це значення зі значенням сукупності / розподільності. Наприклад; *іти колонами* – а) у формі колони, б) поділяючись на колони; *пливти косяками* – а) утворюючи косяки, б) з перервами, поділяючись на частини (косяки), в) утворюючи великі скупчення (відтінок міри). Пор. з уживанням іменника у формі однини: *іти колоною* – а) утворюючи колону, б) неподільно, сукупно» [8, с.131]. У наведених трактуваннях спостерігаємо визначення семантики таких слів як адвербіальної, що вказує на спосіб виконання дії. При цьому зазначимо, що репрезентовано тільки початковий (синтаксичний) ступінь переходу іменників у прислівники, який сьогодні ще не зафіксований у більшості сучасних лексикографічних праць.

Метою дослідження є визначити та охарактеризувати семантико-прагматичні особливості іменників і прислівників із кількісним значенням в поетичному дискурсі письменників Богдана Томенчука («Вишійте, мамо, бронезилет»), Ольги Слоньовської («У камуфляжі й бронезилеті»), Ольги Деркачової («Сповідь на вервиці») та Антологій мережових поезій («Слово, загартоване війною»).

Предметом дослідження є семантико-прагматичний потенціал квантитативних іменників і прислівників, актуалізованих у поетичній картині світу зазначених авторів, змодельованій крізь призму свідомости письменників під впливом воєнного лихоліття.

Об'єктом дослідження виступають іменники і прислівники із кількісною семантикою в поетичних збірках на воєнну тематику.

Виклад основного матеріалу. Поетичний текст, на відміну від інших типів дискурсу, характеризується підвищеною семантикою та прагматичною насиченістю, оскільки мовні одиниці в ньому виконують не лише номінативну, а й експресивно-оцінну функцію, що зумовлює посилений комунікативний вплив на адресата. Поет ж розглядається як суб'єкт, що транслює власний досвід, емоції та цінності через мовні засоби, створюючи умови діалогу з реципієнтом. Роль митця слова відображена не лише у відборі мовного матеріалу, а й у формуванні прагматичного впливу тексту, зокрема поезія на воєнну тематику спрямована на емоційне співпереживання, солідарність і формування певної аксіологічної позиції.

Іменники і прислівники з квантитативним значенням становлять значно ширший та різноманітніший пласт, ніж числівники, проте досі залишаються менш дослідженими в українському мовознавстві. У більшості наукових праць увага зосереджувалася на морфологічних або синтаксичних особливостях таких слів, тоді як їхній семантико-прагматичний вплив, зокрема в художньому (поетичному) дискурсі, залишається на периферії наукових розвідок. З огляду на це, іменники і

прислівники з кількісним значенням у поетичному дискурсі стають не просто засобом номінації, а й важливим чинником створення образности та емоційного напруження, ці лексеми здатні передавати неозначено-кількісні уявлення, формувати метафоричні образи, символізувати масштабність або, навпаки, фрагментарність явищ. Саме тому доцільним видається розглянути приклади функціонування таких назв у контексті воєнної поезії, де їхнє використання набуває особливої виразности та прагматичного впливу.

В аналізованих збірках виявлено значну кількість іменників із кількісним значенням, які можуть представляти окремі семантичні групи. Варто зауважити, що досліджені мовні одиниці не лише номінують предмети, але й реалізують комунікативний функційний потенціал. Розглянемо детально зазначені групи.

1. Назви сукупності людей: *легіон, когорта, рота*. Ці лексеми автори використовують для позначення неозначено великої кількості, і водночас кожна з них набуває позитивної або негативної конотації. Цей семантичний пласт об'єднує лексеми, які вказують на сукупність людей, проте більшість із названих іменників не просто вказує на будь-яку сукупність людських мас, вона має яскраво виражену семантику, адже позначає лише військові угруповання. З іншого боку, можемо розглянути їх залежно від позначення величини людських угруповань – від найбільшого до найменшого.

У СУМ-20 подано кілька тлумачень іменника *легіон*, одне з яких переносне: «надзвичайно велика кількість; багато. *Який легіон демонів упертості сидить в сій дівчині!* (Леся Українка)» [10, с. 1485]. У поетичних рядках Богдана Томенчука – «*Кажуть, їх легіон... Кажуть, краще полон?*» [14, с. 213] – іменник «легіон» втрачає своє первісне значення військової одиниці й уживається як метафора надмірної, майже незліченної кількості. Таке використання створює ефект гіперболи та посилює емоційний вплив тексту, адже ворог зображений не конкретною армією, а безмежною, міфологізованою силою. Подібне вживання корелює з біблійними алюзіями («легіон бісів»), що додає конотації демонічності й уособлює абсолютне зло. У поетичному дискурсі Богдана Томенчука *легіон* стає маркером психологічного стану невизначености та страху, адже невідомість чисельности та сили ворога посилює відчуття хаосу, розпачу й відчаю. Водночас ця лексема несе прагматичний потенціал впливу на читача: вона викликає емоцію тривоги й загострює сприйняття масштабности трагедії війни.

У поезії Ольги Слоньовської із кількісним значенням використано іменник *когорта*. У переносному значенні з відтінком урочистости ця лексема позначає «згуртовану спільними ідеями, цілями, прагненнями групу людей. *У славній когорті велетів, що їх дала світові Україна, стоять поруч імена великого Кобзаря і славного Каменяра* (з публіц.

літ.)» [10, с. 1346]. У поетичному дискурсі Ольги Слоньовської аналізоване слово втрачає свій урочисто-піднесений відтінок і набуває іронічно-саркастичної конотації. Зокрема в рядках *«Била Верочка» – стала виручка – / Це ж закон у твоїй когорті. / Так, росіє, ти «целка-девочка» / (Після восьмого аборту!)»* [13, с. 58] **когорта** маркує не героїчне, а, навпаки, знецінене об'єднання. Тут простежуємо ефект семантичного контрасту: офіційно-піднесене значення слова вступає в колізію з контекстом, що передає деградацію, аморальність і відсутність справжніх ідейних засад у зображуваній спільності. Цей іменник із кількісним значенням не лише стає засобом іронії та викриття, а й функціонує як антонімічний відповідник до свого словникового значення. Таке переосмислення підкреслює прагматичний ефект тексту, актуалізує критичне ставлення поетеси до ворога, трансформуючи семантику слова з високого стилю на позначення «збіговиська», позбавленого чести та гідності. Підтвердженням впорядкованості лексем за кількісним виявом об'єднаної сукупності когось або чогось є такі рядки в поезії Богдана Томенчука: *«Після когорти поліг легіон / Той, що тримався залізно...»* [14, с. 100].

На менше угруповання людей у поетичній канві Ольги Слоньовської вказує іменник **рота**. За «Словником української мови» в 11-ти томах, **рота** – це «військовий підрозділ, що входить до складу батальйону. Брянський стрибнув у глибоку траншею, що вела до стрілецьких рот (Олесь Гончар)» [9, Т. 8, с. 888]. У Ольги Слоньовської значення цієї лексеми розширюється, репрезентуючи трагізм воєнних дій, який підкреслює знеособленість та втрату унікальності людини. Тут люди втрачають свої індивідуальні риси і мисляться лише як розхідний матеріал у жорстких реаліях сьогодення: *«Ваші вже висловили «презреніє» – / Он лежить трупами ціла рота!»* [13, с. 12]. У цьому прикладі поетеса свідомо відходить від номінативної функції слова «рота», трансформуючи його в символ одноманітної, знеособленої маси. Лексема перестає позначати організаційну одиницю війська і перетворюється на маркер колективної загибелі, що втратила будь-які індивідуальні риси. Такий прийом підсилює трагічне звучання поетичного тексту: читач сприймає «роту» не як групу конкретних солдатів, а як суцільну масу «трупів», що підкреслює абсурдність і жорстокість війни. У прагматичному плані ця лексема створює ефект відчуження, адже смерть багатьох показана як буденність, що водночас жахає та викликає протест проти знецінення людського життя.

2. Назви сукупностей когось (чогось), послідовно розташованих один за одним: рядами, колонами, низка. Адвербіалізовані форми іменників в орудному відмінку – **рядами** і **колонами** – у поетичному тексті Ольги Слоньовської служать для зображення не менш трагічних подій. Формально ці лексеми використовуються для позначення способу дії або способу впорядкування, наприклад: **колона** «стрій, у якому військово-

службовці або військові підрозділи розміщені один за одним на певній дистанції, причому глибина строю більша за його ширину або дорівнює їй. *Колони за колонами йшли солдати мовчки, і тільки було чути, як брили казанки та ляскали й полоскалися в болоті тисячі ніг* (С. Васильченко)» [10, с. 1358] та *ряд* «стрій, вишикуваний в одну лінію; шеренга» [9, Т. 8, с. 922], наприклад: *Тому ми туди повинні йти гуртом, щоби скріпити собою ряди борців за віру та волю. Козак опирає вже тепер свою стону о Перекоп* (Ю. Опільський).

В аналізованих текстах поетеси ці лексеми набувають аксіологічного забарвлення, наприклад, у реченні: *«Скільки пуску і скільки галасу / У атаках: з ганьби? З переляку? / Йшли колонами на параді – / На Вкраїні – аж перли й ховалися!»* [Слоньовська, с. 74] – адвербіалізована форма іменника в орудному відмінку *колонами* не лише констатує «сукупність», а й позначає характер її прояву – організованість, механічність або певне знеособлене упорядкування. Письменниця іронізує із ситуації, вказуючи на примусову і нав'язану демонстративність. «Йшли колонами» набуває в тексті негативного конотативного відтінку, «показухи», сліпого підкорення, руху без думки та волі. Фрагмент стає ремінісценцією, яка відсилає нас до подій перших днів повномасштабного вторгнення.

Натомість відіменниковий прислівник *рядами* у синтагмі *«Знову стаєте гробів неглибоких рядами! / Їх не догляне ніхто – це традиція вашої раші!»* [13, с. 86] актуалізує уявлення про смерть як масове, повторюване й майже ритуалізоване явище. Тут спостерігаємо не тільки втрату індивідуальності, а й граничне знецінення людського життя, яке в сприйнятті ліричного суб'єкта перетворюється на одноманітний, «систематизований» результат війни. Цей фрагмент описує також ментальність, культуру та звичаї ворожої країни, яка не має поваги та шани до своїх громадян. Уважає їх безликими одиницями обліку, яких просто поновлять через деякий час.

Обидві форми виступають потужним засобом вираження колективної трагедії та деперсоналізації, що відповідає загальній комунікативній стратегії поезії воєнної тематики: через мовні форми передати масштабність катастрофи, її механічну повторюваність і нелюдський характер. З огляду на сучасні реалії, використання таких адвербіалізованих конструкцій у текстах Ольги Слоньовської можна інтерпретувати як художньо-стилістичний спосіб вербалізації досвіду війни, спрямований на емоційний вплив і формування аксіологічної позиції реципієнта.

Ще одним найменуванням, яка вказує на послідовність розташованих один за одним елементів, є *низка*. На відміну від адвербіалізованих форм *рядами* та *колонами*, слово *низка* зберігає іменниковий статус, кількісно-сукупне значення акцентує на тягlostі, повторюваності й закономірності подій. Порівняймо: *«Солдат із раші, будьмо – гей! / Ти схаменувся пізно. / Згадаєш двадцять другий рік, / Як низку катаклізмів, /*

Коли ти був іще мужик, / Але тепер вже пізно» [12, с. 154] – у цьому прикладі лексема «низка» зазнала семантичного переосмислення, адже переноситься у сферу абстрактного – від фізичного ряду до часової та емоційної тягlosti катастроф. Завдяки цьому автор створює образ не окремих, ізольованих епізодів, а суцільність лінії потрясінь, у якій кожен катаклізм продовжує попередній, нанизується. Саме тому це слово постає як вимірювач масивности трагедії, що охоплює події повномасштабного вторгнення. Із прагматичного погляду така назва виконує кілька важливих функцій. По-перше, вона конденсує досвід війни, стискуючи розмаїття трагічних ситуацій до компактної, але семантично насиченої форми. По-друге, лексема транслює відчуття невідворотности та закономірности трагедій: вони відображаються не випадковими, а впорядкованими у фатальну послідовність. По-третє, «низка» створює оцінний ефект, адже підкреслює масштаб і глибину руйнувань. У такий спосіб слово набуває характеру докору – нагадування про моральне випробування, яке визначило справжню сутність кожного.

3. Назви сукупностей тварин: *згряя, рій, стадо*. У поетичній канві Ольги Слоньовської натрапляємо на іменник з кількісним значенням *згряя*, який в аналізованому контексті має виразну негативну конотацію. Сучасний тлумачний словник фіксує кілька значень цієї лексеми: 1) «група птахів, тварин, риб і т. ін., які тримаються разом»; // *перен.* «скупчення, маса, велика кількість чого-небудь»; 2) *перен.* «юрба, скупчення людей»; 3) *перен., зневажл.* «група людей, які займаються злочинною діяльністю; банда» [10, с. 1124]. У художньому тексті Ольги Слоньовської це слово розширює своє значення й переноситься на позначення великої групи людей, причому не нейтрально, а з акцентом на дегуманізацію: «*Душі орків його в пекло згряями пурхають, / Залишивши валятися тіла свої бездиханні, / А воно заховалось в якомусь бункері / Й уявило себе Чингисханом*» [13, с. 40]. Номен *згряями* стає засобом метафоричного зниження образу ворога: агресори ототожнюються не з організованою військовою силою, а з тваринами, позбавленими індивідуальности, моралі та культури. Подібне семантичне зрушення формує в читача не лише відчуття зневаги й відрази, а й актуалізує оцінне ставлення до зображеної сукупности істот як до деструктивної, інстинктивної маси. Поетеса свідомо застосовує лексику, яка традиційно функціонує у сфері зоологічних найменувань для позначення людського колективу, що дозволяє поєднати кількісну характеристику з виразним експресивним ефектом. У такий спосіб Ольга Слоньовська не тільки знижує статус ворога, а й посилює вплив поетичного слова на читача, вписуючи образ «зграї» у ширший дискурс воєнної поезії, у якій дегуманізація агресора стає засобом протистояння й морального осуду.

Зовсім іншого семантичного й емоційного наповнення набувають лексеми *стадо* та *рій*. Виникає, зокрема, своєрідний семантичний конт-

раст між поетичними текстами різних авторів, у яких зазначені кількісні іменники виконують різні, але взаємодоповнювальні функції. Іменник *стадо* («група тварин (перев. одного виду, віку і т. ін.), об'єднаних з певною господарською метою (для утримання, нагулу, відгодівлі тощо)» [9, Т. 9, с. 636]) переосмислюється письменником та переноситься на опис потужної військової техніки: «*Оживе на позиції стадо сталевих слонів, / Поверне свої хоботи в сторону наших бід. / І зайде у стволи із клацанням стиснутих божий гнів, / Для швидкої доставки – без декламацій і мит*» [11, с. 23]. Таке перенесення ґрунтується на цілій системі асоціацій: слон у культурі вважається сильною, монументальною, непорушною, а також мудрою твариною. Поєднання цього образу з металевим, механічним змістом створює уявлення про гігантську, злагоджену силу, яка піднімається з позицій, аби протистояти злу. Лексема *стадо*, хоча спершу видається позбавленою семантики величності, у запропонованій метафоричній конструкції набуває нового значення: замість хаотичної тваринної маси, воно уособлює організовану, колективну, майже міфологізовану потугу, що здатна захищати. Поет зберігає кількісний компонент значення (велика група), але трансформує конотацію, наділяючи її героїчною і навіть сакральною функцією.

Іменник *рій* («сім'я бджіл або інших подібних комах, які з маткою утворюють окрему групу»; «безліч літаючих комах, зграя птахів»; *перен.* «велика кількість, дуже багато кого-, чого-небудь» [9, Т. 8, с. 573]) також набуває авторської інтерпретації в рядках: «*Ми коригуємо напрям, щоб рій молитов / Вгору злітав. І вони – про любов, про любов*» [12, с. 290]. Лексема *рій* у зазначеному контексті, зберігаючи первинну семантику великої кількості когось або чогось, екстрапольована водночас у духовно-емоційну сферу. Автор репрезентує нам створення образу множинної, спільної молитви, яка піднімається до неба так само, як рій здіймається в повітря. У цій метафорі особливо важливими є рух, напрям і колективність: молитви не просто множинні, вони «злітають» як єдиний духовний потік, що наповнений енергією любові. «Рій» тут втрачає будь-яку потенційну негативність або буденність і стає символом єдності, солідарності та неперервного духовного зв'язку між людьми. Такий образ підкреслює те, що сила спільного звернення до Бога має не менш важливе значення, ніж сила зброї «стада сталевих слонів».

4. Назви конкретних предметів як одиниць виміру чогось: *відра, бочки, цистерни, горнятко, келих*. Ще більшої експресивної напруженості та осудливого ставлення до агресії та медійної брехні ворога є використання адвербіалізованої лексики *відрами* в таких поетичних рядках: «*І це – страшне. Це ж: «Господи, спаси / Йй помилуй від такого!» (Це ж не вбивця, / Що відрами пролив невинну кривіцю!»* [13, с. 135]. Традиційно слово *відро* у формі орудного відмінка позначає міру місткості, одиницю виміру рідини чи сипких речовин. У художньому ж кон-

тексті ця форма зазнає метафоричного переосмислення: вона не лише констатує обсяг, а й слугує інтенсифікатором кількості, що робить образ максимально гіперболізованим. Застосування лексеми **відрами** щодо крові підкреслює надмірність, невинуватість і варварство дій, а також увиразнює їхній антигуманний характер. Це поєднання продукує сильний прагматичний ефект на реципієнта, адже створює відчуття масовості злочину й тотальної втрати людяності. Водночас такий мовний прийом посилює емоційний вплив поетичного тексту на читача, переводячи його сприйняття із суто номінативного рівня в площину морально-етичної оцінки.

Наведемо інший приклад з поетичного дискурсу Богдана Томенчука: *«Те потроєне, це подвоєне. / То не торг такий – то війна. / Болі – долями, кулі – тернами, / Прапор стелиться на труну. / Срібло – бочками, кров – цистернами. / Хто за кого тут – не збагну»* [14, с. 54]. У наведеному фрагменті адвербіалізовані лексеми увиразнюють семантичний і емоційний ефект тексту, продовжуючи той самий принцип гіперболізованої кількості, що спостерігаємо у випадку з **відрами**. Їхнє функціонування в поетичному мовленні виходить за межі прямої номінативної семантики: ці слова трансформуються у потужні образні інтенсифікатори, які формують у читача відчуття масштабності трагедії та неприродного, антигуманного надлишку. Лексема **бочками** в художньому контексті позначає не лише величезний обсяг, а й неприродність підсиленої кількості. Синтагма «срібло – бочками» створює парадоксальний за змістом, майже саркастичний образ: цінність, яку можна сприймати як символ чистоти чи надії, подається у категорії грубого та інвентарного виміру. Таке зміщення виконує одразу кілька функцій: по-перше, воно створює дисонанс між вартісним і кількісним, по-друге, формує надмірність, яка межує з абсурдом. У поетичному контексті війни це набуває символічного підтексту: матеріальні речі стають більш вартісними, тоді як людське життя знецінюється. Уживання лексеми **цистернами** несе ще більш сильний психоемоційний заряд. Цистерна – це промислова ємність значно більшого об'єму, ніж бочка, що використовується для ще більшої гіперболізації. Зіставлення «кров – цистернами» створює шоківий ефект: це вже не просто багато крові, а непомірна кількість, яка виходить за межі прийняттого уявлення. Ця адвербіалізована форма стає засобом демонстрації тотального масштабу смерті та жаху, до якого не можна звикнути й який не можна сприймати нейтрально.

Зовсім в іншій семантичній парадигмі предметів як одиниць виміру чогось використовує кількісні найменування Ольга Деркачова: *«Гонитва солодка за зливою теплою й вітром / У кожного буде ще небо і трохи без неба, / Самотности жменька, маленьке горнятко довіри, / Дзвінкого кришталю усмішок повнісінький келих»* [2, с. 15]. На відміну від адвербіалізованих форм «бочками», «цистернами», «відрами», де гіперболіза-

ція передає надмірність трагедії, її згубний вплив, то *горнятко* і *келих* «працюють» у площині мікрокількості і функціонують у позитивному, інтимно-ліричному вимірі. Синтагма «горнятко довіри» вміщує в собі образ крихкого, невеликого, але щирого людського почуття. У семантичному плані «горнятко» позначає маленьку ємність, що не вміщує багато, і саме ця «мікромісткість» стає поетично продуктивною: довіра тут постає не нескінченним чи всеохопним явищем, а делікатним, обмеженим і тому цінним ресурсом. У прагматичному вимірі такий образ спонукає читача до інтимного сприйняття: довіра – це те, що потрібно берегти, захищати, тримати в руках обережно, як маленьку чашку з теплом. На тлі воєнної реальності таке «горнятко» набуває особливого значення, адже у світі катастрофічних масштабів людяність існує в малих формах, і саме вони зберігають сенс буття. Словосполучення «келих усмішок», навпаки, має іншу образну природу. Келих – це ширша, об'ємніша, естетично вишукана форма, асоційована зі святковістю, піднесенням, життєвістю. Епітет «повнісінький» підсилює експресію: він не лише вказує на кількість, а створює відчуття надлишку добра, радості, світлого звучання життя. Тут кількісність набуває позитивної експресії – не гіперболічної, а радше емоційно насиченої. На прагматичному рівні такий образ функціонує як протиположність темряві й болю, закорінюючи в тексті мотив стійкості та відновлення: навіть попри випробування, у людині може накопичуватися «келих» світла, яке не зникає.

5. Назви водного простору (водних об'єктів): *океан, море, калюжа*. Іменники *океан, море, калюжа* використовуються для вираження міри людського болю, глибини переживань і ступеня внутрішнього спустошення. Усі три слова мають кількісний, «масовий» компонент, але метафоричне навантаження кожного з них відрізняється, формуючи багаторівневу образну шкалу: від грандіозного (*океан*) до широкого, але менш глибинного (*море*) і до дрібного, принизливо-мізерного (*калюжа*). Завдяки цьому поетичний простір війни стає багатограним, а абстрактні емоційні стани – вимірюваними, майже фізично відчутними.

Зокрема, в контексті *«війна кладе страшну свою печать / чи бачиш... сліз і крові ціле море / якби ти знав... про що вони мовчать / якби ти знав... про що вже не говорять...»* [11, с. 97] нейтральний за первинною семантикою іменник зі значенням великого водного масиву у творі трансформується на *міру страждання та свідчення людських втрат*. Йдеться не про реальний простір, а про символ надмірності, переповненості болем, неконтрольованої стихії, яка охоплює все довкола й поглинає людину. Метафоричне означення *«ціле море сліз і крові»* відображає стан реальності, де емоційне й фізичне страждання перевищило будь-яку межу. Лексема «*море*» тут слугує одиницею виміру не за фізичними параметрами, а за інтенсивністю переживань: автор переносить масштаби природного явища на людську трагедію, підкреслюючи її тотальність.

Семантично ця одиниця створює уявлення про безкрайній, не підвладний людині біль, що розливається простором і часом. Прагматично ж – мобілізує співпереживання, викликає шок і протест, адже море сліз і крові не є природним, воно є наслідком ворожої агресії.

Лексема **океан** теж набуває нового значення: «*бо тут на чотири дні сім ночей, і восьма / почнеться одразу після / солоних слів / про вирву у грудях, завглибишки із весну й осінь; / бо мій океан довіри до дна змілів*» [12, с. 121]. У цьому фрагменті образ «океану довіри» набуває особливої емоційної ваги, бо він передає не просто зникнення певного почуття, а масштабну внутрішню катастрофу. Океан тут постає як колись широкий, глибокий і безмежний простір взаємності, здатний вмістити цілий спектр емоцій – від спокою до сили. У поетичному контексті це слово означає повноту та бездонність, щось життєво необхідне, як велика вода, що живить береги. І саме тому втрата такої стихії звучить особливо болісно. Війна позбавляє цього внутрішнього океану, висмоктує його, випаляє дно. Фраза «до дна змілів» передає не просто зменшення довіри – вона увиразнює її повне висихання. Те, що було безмежним, тепер стає мілкою калюжею, у якій не лишилося ні глибини, ні сили, ні здатності тримати чи оберігати людину. У такий спосіб образ набуває екзистенційного звучання: війна руйнує не лише зовнішній світ, а й внутрішні простори, висушує те, що здавалося невичерпним.

Однак адвербіалізована лексема «**калюжами**» у поетичному рядку «*Та не треба нам зараз морозів, / Як не треба й калюжами сліз... / Відгрімлі погодою грози, / Ворог інших натомість приніс*» [12, с. 114] особливо виразно зіставляє природні явища з людськими емоціями, де метафора «калюжами сліз» постає як місток між зовнішнім світом і внутрішнім станом ліричного «ми». Рядок «*Та не треба нам зараз морозів, / Як не треба й калюжами сліз...*» окреслює стан виснаження, коли надлишок страждань стає таким самим небажаним і руйнівним, як і природні негаразди. Мороз – це холод, застиглість, уповільнення життя, а калюжі – це наслідок надмірної води, щось брудне, слизьке, що заважає рухатися вперед. Обидва образи функціонують як метафоричні перешкоди: і те, й інше ускладнює шлях, позбавляє сил. Адвербіалізована форма «**калюжами**» вказує на кількість, але не у великих масштабах, як «морем» чи «океаном», а в дрібному, приземленому вимірі. Це не грандіозна стихія, а те, що залишається після неї – повторювані, втомливі наслідки болю, які «застигають» у щоденному житті. Калюжа – це слід, який лишає щось руйнівне або надмірне; і саме цю семантику автор переносить на сльози. Йдеться не про одноразову емоцію, а про накопичення болю – тихого, але нескінченного.

6. Назви частини від цілого: *кавалок (кавалочки), шматочки*. У поетичному дискурсі Богдана Томенчука вони постають особливо вагомими, адже не просто передають ідею поділу чи фрагментарності, а ві-

дображають глибинний трагізм війни та втрати. СУМ-20 подає таке значення слова «кавалок»: *«розм. те саме, що шматок»* [10, с. 1260].

По-перше, необхідно зауважити, що словник подає слово «кавалок» із ремаркою «розм.» (тобто розмовне), визначаючи його як синонім до «шматок». Така стилістична забарвленість іменника в поезії Богдана Томенчука набуває нового, трагічного виміру: вона переносить високий, екзистенційний зміст на рівень буденного досвіду, роблячи його близьким і зрозумілим реципієнтові. Традиційно слово «кавалок» слугувало для позначення повсякденних реалій – хліба, землі, снігу (*кавалок хліба, кавалки снігу* тощо). У Богдана Томенчука ця лексема втягується у сферу воєнного дискурсу, де набуває загострено-трагічного звучання. Ефект полягає в тому, що іменники «шматочок» і «кавалок» маркують роздробленість на різних рівнях: буквальному (частини тіла загиблих воїнів), метафоричному (зруйновані долі) та онтологічному (втрата цілісності життя як такого). Врешті вони стають позначенням найвищої втрати – людського життя, яке редукується до «кавалка», «шматочка». Ось як це відображено в рядках: *«Лишень би зібрати криваві кавалки»* [14, с. 70]; *«І ти знову із болю зшиваєш себе, / Як хірург... За кавалком кавалок...»* [14, с. 288]. У такий спосіб розмовне слово, перенесене в контекст воєнної поезії, стає ключовим для ідіостилю автора, адже одночасно знижує пафос і водночас посилює трагізм, віддзеркалюючи катастрофічне руйнування світу.

По-друге, окремо варто зупинитися на використанні Б. Томенчуком пестливих форм «шматочки» та «кавалочки». Їхня поява в контексті воєнної поезії виглядає особливо контрастно, адже пестливі суфікси традиційно асоціюються з інтимністю, ніжністю, домашнім теплом. У письменника вони вживаються для позначення роздробленості тіл: *«Мами цілують шматочки синів, / Сестри в проклятті застигли...»* [14, с. 27]; *«Ваш син конає на хресті / За ці кавалочки діточі...»* [14, с. 182]. Такий прийом створює різкий дисонанс між очікуваною ласкавістю форми і страшною реальністю змісту. Він підсилює трагічний ефект, змушує читача відчувати біль від втрати не лише як суспільну катастрофу, а й як інтимну, родинну трагедію. У цьому знову виявляється одна з характерних рис ідіостилю Богдана Томенчука: через поєднання «ніжного» й «жахливого» він показує абсурдність війни, де сама мова, з її пестливими формами, стає свідком руйнації людського життя.

По-третє, в поетичній канві Богдана Томенчука простежується виразний релігійний підтекст, який поглиблює семантику іменника «кавалки». Він не лише позначає фізичну роздробленість, а й виходить на рівень сакральної символіки. У рядку: *«Пошматовані, Боже, кавалки Христові, / Там, де горе стоїть горі дном...»* [14, с. 162] – лексема «кавалки» переноситься безпосередньо на Христові страждання, утворюючи паралель між тілесною руйнацією сучасної війни та біблійним архе-

типом страстей. Трагедія загиблих відтак постає не лише як результат воєнного насильства, але і як акт мучеництва, що має сакральний вимір і осмислюється як шлях до вічності. Аналізовані іменники та прислівники стають одним із ключових маркерів ідіостилю Богдана Томенчука. Їхня розмовність, пестливість і релігійна спрямованість у поєднанні формують унікальну поетичну стратегію – поєднання буденного й сакрального, ніжного й трагічного, що дозволяє найповніше передати абсурдність і нелюдську сутність війни.

Висновки. Проведене дослідження семантико-прагматичних особливостей іменників та прислівників із кількісним значенням у сучасному воєнному поетичному дискурсі засвідчило, що ці лексеми виконують значно ширший функціональний спектр, ніж це передбачає їхнє традиційне номінативне значення. Лексеми з квантитативною семантикою виявляються потужними засобами вираження емоційного напруження, формування аксіологічних оцінок та підсилення комунікативного впливу художнього тексту на читача.

Поетичний текст, завдяки своїй підвищеній семантичній та прагматичній насиченості, виступає особливим видом комунікативного акту, у якому мовець здійснює цілеспрямований вплив на адресата. Іменники й прислівники з кількісним значенням у поезії на воєнну тематику функціонують як маркери масштабності, знеособлення та дегуманізації, водночас передаючи інтенсивність і трагічність подій. Лексеми на позначення сукупності людей («легіон», «когорта», «рота», «рядами», «колонами») набувають експресивного й оцінно-прагматичного забарвлення: вони можуть позначати як надмірну, майже незліченну кількість, так і організовану або механічну масу, позбавлену індивідуальності. Водночас «легіон» у поезії Богдана Томенчука стає метафорою надмірної сили ворога з біблійними конотаціями, а «когорта» в Ольги Слоньовської – іронічним маркером моральної деградації та відсутності ідеалів.

Іменники на позначення сукупності тварин або комах, зокрема «зграя», трансформуються в засіб дегуманізації ворога, підкреслюючи його інстинктивну, деструктивну природу. Лексеми, що позначають частини від цілого («кавалок», «шматочок») у поетичному дискурсі Богдана Томенчука стають засобом відображення руйнування людського життя, втрати цілісності й трагізму воєнного часу. Пестливі форми цих іменників створюють семантичний дисонанс, посилюючи емоційне й психологічне сприйняття трагедії війни, а релігійні алюзії поглиблюють трагізм подій.

Отже, іменники й прислівники з кількісним значенням не лише виконують номінативну функцію, а й стають засобом побудови художнього образу, відображенням колективної та індивідуальної трагедії, передачі морально-ціннісного оцінного компонента та формування емоційного впливу на реципієнта. Їхній семантико-прагматичний потенціал демонструє ефективність інтеграції номінативних, експресивно-оцінних та аксі-

ологічних функцій у контексті сучасної української воєнної поезії, що підтверджує актуальність комунікативного підходу в аналізі художнього тексту.

Література

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
2. Деркачова О. Сповідь на вервиці: поезія. Брустури: Дискурс, 2024. 160 с.
3. Джочка І. Субстантивні лексеми з семою кількості в сучасній українській мові. *Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія. Випуск XV–XVIII*. Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007. С. 324–328.
4. Домрачева І. Р., Коваль Л. М., Митько Н. А. Реалізація сукупної семантики у складених підметах. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 21(1). С. 39–44. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/trphst_2022_21\(1\)__8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/trphst_2022_21(1)__8)
5. Кочерган М. П. Стан і перспективи сучасного мовознавства. *Вісник Київського лінгвістичного університету*. 2003. Т. 6. №1. С. 5–18.
6. Олексієнко О., Павлова І. Числівник в українській поезії з погляду психолінгвістики. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди*. 2021. Вип. 54. Ч. II. С. 112–125.
7. Пентилюк М. І. Комунікативна лінгвістика: теорія і практика. *Педагогічні науки: зб. наук. праць*. 2005. Вип. 39. С. 307–312.
8. Плющ М. Я. Граматика української мови: У 2 ч. Ч. I. Морфеміка. Словотвір. Морфологія: підручник. Київ: Вища шк., 2005. 286 с.
9. Словник сучасної української мови (1970–1980). URL: <https://sum.in.ua/>
10. Словник української мови online. Томи 1-15 (а-п'ять) URL: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0>
11. Слово, загартоване війною. Антологія мережеских текстів (2022 рік): у 3-х т. Т. 1: Поезія / автор ідеї-упорядник А. М. Мартинець; передмова А. М. Мартинець. Електронне видання. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2023. 305 с.
12. Слово, загартоване війною. Антологія мережеских текстів (2022 рік): у 3-х т. Т. 3: Поезія / автор ідеї-упорядник А. М. Мартинець; передмова А. М. Мартинець. Електронне видання. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2023. 297 с.
13. Слоньовська О. У камуфляжі й бронезилеті. *Поезії*. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2023. 248 с.
14. Томенчук Б. Вишийте, мамо, бронезилет. *Поезія*. Брустури: Дискурс, 2023. 328 с.

**NOUNS AND NOUN ADVERBS
WITH QUANTITATIVE MEANING IN THE WAR POETRY:
SEMANTIC AND PRAGMATIC ANALYSIS
OF THE POETIC DISCOURSE**

Iryna Dzhochka, Tetiana Slobodian

Vasyl Stefanyk Carpathian National University;

57 Shevchenko St., Ivano-Frankivsk, 76015, Ukraine;

e-mail: iryna.dzhochka@cnu.edu.ua, tetiana.slobodian.21@pnu.edu.ua

The article carries out a comprehensive analysis of the semantic and pragmatic features of nouns and noun adverbs with quantitative meaning in the poetic discourse of Bohdan Tomenchuk (“Embroider, Mom, a Body Armor”), Olga Slonivska (“In Camouflage and Body Armor”), Olga Derkachova (“Confession on the Rosary”) and Anthologies of Network Poetry (“A Word Tempered by War”), which reflect current trends in communicative linguistics in Ukrainian linguistics. It is shown that such nouns and adverbs perform not only a nominative function, but also become means of intensifying emotional impact, forming axiological assessments and strengthening the communicative effect of a poetic text. The analyzed lexemes were analyzed and divided into several semantic groups: those that denote a set of people (“legion”, “cohort”, “company”), indicate a sequence of objects arranged one after another (“rows”, “columns”, “row”), typically name a set of animals (“flock”, “swarm”, “herd”), specific objects as units of measurement (“buckets”, “barrels”, “cisterns”, “cup”, “glass”), names of water spaces (“ocean”, “sea”, “puddle”) and parts of a whole (“piece”, “piece”, “drip”). Each of these names acts as a tool for linguistic concretization of war, thanks to which large-scale tragedies acquire tangible imagery. It was found that the authors transform the primary meanings of words into markers of the scale, dehumanization and tragedy of military events, creating semantic contrasts, religious connotations, etc. Therefore, quantitative nouns and adverbs become an important means of poetic typification of war realities, because they allow us to comprehend the mass nature of the tragedy through specific linguistic images, combine the everyday and the sacred, thereby emphasizing not only the bodily but also the spiritual dimension of destruction, ensure the formation of semantic contrasts, testify to the features of the individual author's style and the formation of the poet's idiosyncrasy. Lexemes with quantitative semantics in war poetry function as means of artistic influence, conveying the destruction of ordinary life by war, the loss of individuality, moral and emotional pressure on the recipient's consciousness. The study demonstrates the effectiveness of the communicative approach to the analysis of the artistic text, the integration of nominative, emotional-evaluative and axiological functions and confirms the importance

of such linguistic units in the formation of a holistic poetic image of war and its absurdity.

Keywords: *noun, adverb, quantitative meaning, communicative linguistics, poetic discourse, pragmatics.*